

State of the art of the application of new information technologies in libraries and their impact on library functions in the United Kingdom / comp. by the Library Technology Centre and the Library Association and presented to the Commission of the European Communities in November 1986. - London: Library and Information Technology Centre, cop. 1987. - 214 p.

Nagy-Britannia

"Az új információs technológiák alkalmazása, és hatásuk a könyvtári funkciókra az Egyesült Királyságban" című jelentést a brit Library Technology Centre és a Library Association készítette el.

Az anyag az automatizálás színtereinek megfelelően különféle könyvtárak helyzetét tárja fel, különös tekintettel a speciális gyűjteményekre. Négyféle felhasználási területet vizsgál. A gépesített könyvtári katalógusokat, az ügyvitelt, a számítógépes bázisra épülő használó-orientált szolgáltatásokat valamint a könyvtárközi kölcsönzés mechanizmusát. A vizsgálat helyszínei a nemzeti könyvtárak (Anglia, Skócia, Wales), a National Film Archive, a közművelődési könyvtárak, és az egyetemi, műszaki, főiskolai könyvtárak voltak. A jelentés 53 egyetemi könyvtár, 30 műszaki felsőoktatási és 167 közművelődési könyvtári központ tapasztalataira támaszkodik.

A tanulmány hat fő részből és kiegészítő mellékletekből áll. Rövid bevezető összegzés után az első részben áttekintést ad a brit könyvtárak helyzetéről, számos információt nyújt az érvényben lévő könyvtári szabványokról, a pénzügyi háttérrel, a könyvtárpolitikáról. A következő négy rész tárgyalja, elemzi az egyes felhasználási területek sajátosságait. A fejezetek átfogó ismereteket közölnek a költségkihatásokról, távlati tervekről, a végrehajtás problémáiról. Az anyag több mellékletet tartalmaz, bőséges statisztikai adattal.

Az automatizálás szintjét érzékelteti, hogy a brit közművelődési könyvtárak minimum 60, az egyetemi könyvtárak 91, a műszaki felsőoktatási könyvtárak 100%-a használ valamilyen számítógéppel előállított katalógust. A jelentős eredmények ellenére ma még fontos gyűjtemények várnak számítógépes feldolgozásra. Csak az egyetemi könyvtárakban mintegy 30 millió dokumentum igényel konvertálást.

Az Egyesült Királyságban a legelterjedtebb hordozó a COM mikrofilmlap, de már 39 helyen kereshet az olvasó online használói katalógusok segítségével. Öt szervezet rendelkezik számítógépes adatbázissal, ezek a szerteágazó adatbázisok meghatározó szerepet játszanak a gépi katalógusok fejlesztésében, az adatgyűjtésben. Ha-

talmas a jelentőségük a hálózat kialakításában is. Az új fejlesztések eredményeképpen egyre több olyan integrált könyvtári rendszer jön létre, ahol a számítógép alapvető feldolgozási, ügyviteli, gyarapítási és egyéb adminisztrációs feladatokat is ellát a katalogizálás, a kölcsönzési adatok, sorozatok nyilvántartása és a használói adatszolgáltatás mellett. A szolgáltatásokat külön erre a célra kifejlesztett gépi háttérrel működtetik. Az egyre változó, prosperáló piacot a könyvtári együttműködésre létrejövő szervezetek és a velük szerződésben álló nyereség érdekelt cégek uralják. Az integrált rendszerek fejlesztése az összes területen mintegy 15 millió fontba kerül évente.

A nálunk is ismert teletex szolgáltatások több fajtája használatos a brit közművelődési könyvtárakban. A közösségi (közhasznú) információk számítógépre vitele is felgyorsult az utóbbi időben. 45 szolgálat már működteti, 39 tervezi az üzembehelyezést. Ebben a műfajban ma már sokféle technikai megoldás kínálkozik. Az új technológiák bevezetése mindenképpen indokolt a könyvtárközi kölcsönzésben is egy olyan országban, ahol a kérések száma évente 4 millió (a külföldről érkező rendeléseket is beszámítva). A kérések 72%-át a British Library Document Supply Centre (BLDSC) teljesíti. A dokumentumok továbbításának módja még ma is elsősorban a postai út, de fontos a teljes szerepe és egyre több könyvtár képes mikroszámítógép segítségével kapcsolatot teremteni a BLDSC-vel. A könyvtárközi kölcsönzésben a jövőt az olyan egységesített gépi katalógusok jelentik, amelyek hálózatba szervezve szolgálják a kérések teljesítését.

A tanulmány hetedik része tartalmazza azokat a következtetéseket és ajánlásokat, amelyek elősegíthetik a könyvtári automatizálást. Számos kérdés megválaszolatlan marad azzal kapcsolatban, hogy az utóbbi évtized beruházásai miként hajtanak majd hasznót. A vizsgálatokból nyilvánvaló, hogy csakis egy teljes beruházás oldhatná meg a problémát, de ehhez sajnos pillanatnyilag a pénzügyi alapok hiányoznak.

A nagy gyűjtemények konvertálásának hiánya a legfőbb akadálya a nemzeti és nemzetközi szintű visszakereshetőségnek. A könyvtári együttműködéseknek rendkívül nagy a szerepe a könyvtárak automatizálásában, különösen a felsőoktatási szférában. Az elsődleges cél ma az Egyesült Királyságban minden könyvtár számára egy olyan integrált rendszer létrehozása amelyet mintegy húsz anyagilag érdekelt informatikai cég is támogatna. A különféle egyéni rendszerek megosztják az erőket, de van jel arra, hogy a könyvtárak képesek összefogni további információs szolgáltatások fejlesztésében. A nagyobb rendszerek ma már kínálnak online modulokat, de használatuk még korlátozott.

A mai technológia legkevésbé a könyvtárközi kölcsönzést hatja át, ezen a területen áttörés csak az elektronikus adatátviteli eszközök tömeges elterjedésével várható.

A számítógépes kölcsönzés az, ahol a befektetés anyagilag is megtérül rövid időn belül, de teljes gazdaságosság igazából csak akkor valósul meg, ha a rendszer tökéletesen integrálttá válik. Az új rendszerek kialakításában szükséges lesz a permanens képzés a piac állandóan változó jellege miatt.

Fontos feladat az egyensúly kialakítása a központi bibliográfiai adatbázisok és regionális megfelelői között. A hálózati előnyök egyre könnyebben beépíthetők az egyes könyvtárak tevékenységébe, de még elég kevesen ismerték fel ennek a jelentő-

ségét. Az új technológiák bevezetése nem jelent létszámleépítést a kezdeti fázisban, sőt, új szakemberek bevonása válik szükségessé.

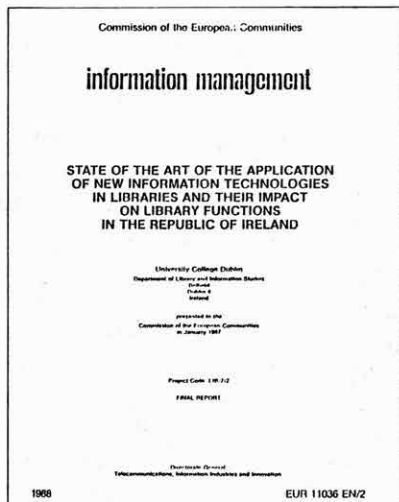
Nemzetközileg égető probléma, hogy nincs egyértelmű megállapodás az elektronikus információs szolgáltatások díjazásával kapcsolatban. Az árak területenként változnak. Sajnos hiányzik a fejlesztéshez szükséges statisztikai adatok összegyűjtése, a finanszírozás kidolgozása, a hatékony szervezési információ is. Nem tisztázott az sem, hogy a nagy tempóban folyó gépesítésből profitálnak-e egyáltalán azok a rétegek, akikre a megálmodók gondoltak. Egyben teljes az egyetértés: jól kidolgozott szabványokra van szükség az adatcseréhez. Ezek költségkihatásait azonban ma még nehéz felbecsülni. A tanulmány mindezekre a problémákra igyekszik választ keresni, olyan cselekvési programot vázol fel, amely meghatározza az elkövetkező években egy új szakembergárda feladatait.

A közeljövő tendenciái világosan körvonalazhatók. Az online nyilvános katalógusok térhódítása nagy befolyással lesz a különféle területek információinak keresésében, főképp, ha egész hálózat keretei között gondolkozunk. A CD-ROM mint tároló, és az információcsere eszköze rendkívül gazdaságos, megalapozhat egy helyi információs adatbázist megvalósíthatja a helyi, és külső információs szolgáltatások egyensúlyát. Az olcsóbb mikrobázisú rendszerek lehetővé teszik a kisebb ipari és kereskedelmi egységek bekapcsolását az országos vérkeringésbe.

Minden az együttműködés fokának függvénye. Ma az Egyesült Királyságban magasszintű az együttműködés a könyvtárak között hétköznapi értelemben, de vannak tapasztalható, ha a gyarapítási, szerzeményezési politikában egy zártabb, szabályozottabb hálózat kialakítására tesznek javaslatot. Az együttműködés a könyvtári automatizálásban nyilvánvaló előnyökkel jár, de bizonyos szintet elérve már súlyos kötelezettségeket jelent. Egy központi koordináló testület hiánya arra ösztönzi a fejlesztőket, hogy formálódó elképzeléseiket rendre összevegyék. Az automatizálás terén erős befolyással bír a Library Information Services Council (LISC), a British Library-Research Libraries Group és a Cooperative Automation Group (CAG). Nagy reményt fűznek a most formálódó National Focus on Collaboration Between European Libraries nevű intézményhez, amelynek különlegesen döntő szerepet szánnak. A brit szakemberek mindenütt jelen vannak az európai szervezetekben, amelyek az automatizálással foglalkoznak. (European Commission, LIBER, Council of Europe).

A könyvtárak közötti együttműködés azon is múlik, hogy tisztázott volt-e, mely területeken célszerű azt szorgalmazni. A kiszemelt területek természetesen nem véglegesek, de némelyik alaposabb vizsgálatot igényel. Kiemelten fontos például a nemzeti könyvtárak közötti csere bővítése a gépi feldolgozású adatbázisok vonatkozásában. Szükséges egy olyan fórum létrehozása, ahol különféle csoportok és szervezetek kicserélhetik nézeteiket - európai szinten.

NAGY Ferenc

State of the art of the application of new information technologies in libraries and their impact on library functions in the Republic of Ireland: Final report ([prep. by the] University College Dublin Department of Library and Information Studies; [publ. by the] Commission of the European Communities. - Project code LIB-2/2. - Luxembourg : EC, 1986. - XII, 142 p. ; 30 cm. - (EUR; 11036 EN/2). (Information management / Commission of the European Communities)

Ír Köztársaság

Az Ír Köztársaság sajátos helyet foglal el az európai államok sorában. A legendás sziget, amely természetes önálló földrajzi egység, még ma is megosztott - északi része protestáns többségű lakossággal a brit korona fennhatósága alá tartozik. A gyarmati sorból felemelkedett független katolikus ír állam csak a 80-as évek elejétől, a Közös Piac tagjaként lépett a fejlődés olyan szintjére, ami most biztosítja helyét az Európai Közösségben. A több évszázados brit függőség nem múlt el nyomtalanul, a kiszolgáltatottság markáns jelei főként gazdasági és kulturális téren szembeötlőek. A földrajzi izoláltság, és többek között a közel-múlt hosszantartó gazdasági recessziója okozta azokat a hátrányokat, amelyeket gyors ütemben fel kell számolnia Írország fiatal nemzedékének. A számos negatív körülmény tudatában kell értékelnünk erőfeszítéseiket.

Az új információs technológiák bevezetését ismertető ír anyag, amelyet a University College Dublin könyvtári és informatikai tanszékének tudományos kutatói készítettek, formailag tökéletesen megegyezik az előzőleg tárgyalt brit tanulmánnyal, címében is azonos. Terjedelme természetesen szerényebb, mivel jóval kisebb rendszert ismertet.

Mindösze két országos jelentőségű automatizált adatbázis működik az Ír Köztársaságban: a SHIRL (Serial Holdings in Irish Libraries) sorozati katalógus, és az ISBN Region K (Ireland) területi ISBN lista. Mindkettőt az An Chomhairle Leabharlanna (Library Council) tartja fenn. A SHIRL egy központi sorozati katalógus, amelyet Dublin patinás egyeteme a Trinity College állít össze. Az ISBN listát az An Chomhairle Leabharlanna készíti, majd elküldi a BLDSC-hez, ahol számítógépen feldolgozzák. Mindkét szolgáltatás mikrofilmlapon hozzáférhető. Az említetteken kívül létezik egy ír videotex adatbázis, az Irish Libraries Videotex Database, amely online formában elérhető a PATRIC nevű privát videotex rendszeren belül. A projekt még csak kezdeti stádiumban van, a munkatársak eddig 60 ezer rekordot vettek fel az adattárukba.

A több mint 150 ír könyvtár közül 10 rendelkezik komolyabb gépi katalógussal. Közülük 6 felsőoktatási, 1 közművelődési és 3 szakkönyvtár. Többségükben egy adott intézmény számítógépes rendszerének részeként működnek. Az újabban üzembe helyezett egységeknél mikro- és miniszámítógépeket használnak az ajánlásoknak megfelelően. A kisszámítógépes katalógusok mindegyikét önállóan fejlesztették ki, nincs kapcsolat közöttük. A tíz főbb katalógusból hat az OCLC, a BLAISE-LOCAS és a BL MARC brit rendszereket alkalmazza. 17 könyvtár (11 oktatási, 1 közművelődési könyvtár, 5 szakkönyvtár) rendelkezik kisebb, részben gépesített katalógussal. A legnagyobb mértékű gépesítés a felsőoktatási intézmények könyvtáraiban tapasztalható, és csupán két esetről tud a tanulmány, hogy közművelődési könyvtárban beindult valamiféle számítógépes szolgáltatás. A katalógusok nagyrészt COM mikrofilm lapok, mindössze egy nagy szakkönyvtár érhető el online formában. A nagyobb gyűjtemények még nincsenek számítógépen feldolgozva (a nemzeti könyvtári anyag, a 17-18. századi nyomtatványok, közművelődési, szak- és felsőoktatási könyvtár könyvrendelése automatizált, és csak két szakkönyvtár rendelkezik gépesített folyóiratrendelési és regisztrálási rendszerrel. Integrált (kölcsonzés és katalógus) változattal 8 felsőoktatási, 1 közművelődési és 7 szakkönyvtárban találkozhatunk. 9 könyvtár használja adminisztrációs célokra a számítógépet.

A jelentősebb számítógépes adatbázisok közül egyedül a NIHE (National Institute for Higher Education) rendel OCLC rekordokat, 13 oktatási intézmény használja sűrűbben a BLAISE, ESA/IRS, DIALOG adatbankokat, ritkábban a DATASTAR és a PERGAMON INFOLINE rendszereket. 16 könyvtárban fizetik elő a videotex szolgáltatást (PATRIC, COGNOTEC és a brit PRESTEL).

Írországbán a könyvárközi tevékenységet két szervezet irányítja, a COLCO (Committee on Library Cooperation in Ireland) és az An Chomhairle Leabharlanna. Mivel Írország a brit regionális könyvtári rendszer része, nem meglepő, hogy a BLDSC részesedése a könyvtárközi forgalomból 70%, és a kért anyagoknak csak 17%-a érkezik más, külföldi könyvtáraktól.

Az ír könyvtárak 82%-a fordul azonnal és egyenesen a BLDSC-hez, ahol 95%-ban teljesítik is a beérkező kéréseket. A szállított dokumentumok 1/3-a könyv, a többi fénymásolat. A hazai intézmények csak 13%-át tudják kielégíteni az igényeknek. Írországbán nincs kialakult könyvtárközi kölcsönzési hálózat. A könyvtárak a tételeket elsősorban telexen és telefonon rendelik. A legtöbb ír könyvtár együttműködik a nagy helyi szervezetekkel (COLCO, An Chomhairle Leabharlanna - 38 könyvtár, ISBN iroda - 77 könyvtár), a külföldi intézmények közül elsősorban a British Library-vel és az ISDS-központtal.

Az Ír Köztársaságban a recesszió éveiben nem volt anyagi fedezet a fejlesztésekre, nem formálódhatott ki egy határozott könyvtári automatizálási politika. Az ország ma még a nagy beruházások előtt áll. Elsődleges cél a könyvtárközi kölcsönzés színvonalának, hatékonyságának javítása. Emiatt sürgőssé vált az ISBN adatbankhoz való közvetlen hozzáférés megteremtése online formában, ami egy brit projekt segítségével lehetővé válik hamarosan (Viscount Project). Így sem valószínű, hogy a BLDSC szerepe rövid időn belül csökkenni fog, de az egyes ír könyvtárak közötti

együttműködés, az elektronikus adatátvitel elterjedése biztosan növeli majd a helyben kielégíthető kérések számát.

A szakemberek szerint ma Írországnak egy erősen központosított könyvtári rendszerre van szüksége ahhoz, hogy a technológiai áttörés bekövetkezzen. Az egyéges fejlesztési koncepció első lépcsőfoka a Nemzeti Könyvtár automatizált katalógusának létrehozása lenne. A második menetben ennek a kipróbált rendszernek a közművelődési könyvtárakban kell teret hódítania. Eközben azt remélik, hogy kialakulhat a számítógépes háttér, és a folyamatosan szerzett tapasztalatok alapján felvázolható lesz egy gazdaságos automatizálási koncepció. Erre a feladatra egy szervezet, a Local Government Computer Services Board (LGCSB) már létrejött, és vizsgálja a közművelődési könyvtári automatizálás lehetőségeit. Új technológiák kerülnek bevezetésre katalogizálási célból (CD-ROM, videodisc).

Az Ír Köztársaság 1985 áprilisa óta rendelkezik egy önálló nemzeti kommunikációs hálózattal (EIRPAC) és működik már egy elektronikus levéltovábbító rendszer, az EIRMAIL.

Magasabb fokú együttműködés van alakulóban a HEA (High Education Authority) könyvtárai között, de a szakkönyvtárakban is megkezdődött a felmérés, a tervezés. 1986-tól a HEA oktatási intézményei között megállapodás született egy hálózat kialakításáról (HEANET), amely a jövőben a felsőoktatási könyvtárak hálózattá válhat. A rendszer alapja az EIRPAC, amely képes kiszolgálni a közművelődési és a szakkönyvtári igényeket is.

Európai szintű cél olyan információs technológiai pontok létrehozása a közművelődési könyvtárakban, ahol az állampolgár mindenféle információhoz hozzáférhet a helyi önkormányzatról éppúgy, mint a központi hivatalokról. Ezeknek az információs adatbázisoknak a megteremtéséről jelentős mértékben a helyi önkormányzatoknak kell gondoskodni (helyi információ a vállalkozásokról, turizmusról, jogi kérdésekről).

Végül érdemes néhány szót szólnunk a könyvtáros, informatikus képzésről. Írország a diplomás szakképzett munkaerőt tekintve előkelő helyet foglal el az európai ranglistán. A University College Dublin 1977-től képez szakembereket, akik közül sokan elhelyezkednek a hazai intézményeknél, de jelentős számban kénytelenek külföldön munkát keresni. 1986-ban 40 jelentkező állt sorba minden egyes könyvtárosi állásért. (Abban az évben a munkanélküliség az országban 20% felett volt, minden negyedik diplomás külföldre távozott.) A könyvtári fejlesztés személyi feltételei tehát adottak, inkább a gépesítés anyagi fedezetének előteremtése okozhat problémát. Az intézményeken belüli továbbképzések révén tovább nő majd azoknak a száma, akik képesek lesznek véghezvinni a technológiai felzárkózást, s ezáltal az ír könyvtárakban őrzött hallatlan értékek Európa közös kincsévé válhatnak.

NAGY Ferenc